

TATJÁNA, HOL VAGY?

I.

AZ ÉSZAKI hegyek világa felé zúgott velem a gyorsvonat. Mert arra van az én hazám: a csonka-ország legislegészakibb zugában, zempléni földön. Minden esztendőben elmegyek oda egyszer legalább s megmászván e hegyek legmagasabb csúcsát, onnét tekintek el még északabbra, rajongó fájdalommal. Mert arrafelé esik a szülőföldem, ámde mindazok, akik neveltek és oltalmaztak, valamikor, nincsenek többé azon a földön: sem apám, sem anyám nem él már. Pihenek szelíden a földben, amely mindnyájunkat el fog takarni egyszer.

Csattogott és zengett a gyorsvonat s nagy szelet kavarva fúródott mind északabbra, a távoli hegyek felé, amelyeknél regényesebbek nincsenek sehol. Nékem legalább nem . . . Pedig volt olyan egész egy esztendőm is, mikor négyezer méter magasságú havasokon kellett élnem, ahol oly kísérteti volt a csönd, hogy megrémültünk tőle. De hagyjuk ezt most: csak eltérítene a mondanivalóimtól.

Füzesabony közeledett felénk s egyedül voltam a fülkében. Nyugati irányban mindinkább elmaradt a Mátra, melynek legtetejéről szabad szemmel is lehet látni a Gerlachfalvi-csúcsot s észak felől egyre élesebben ütköztek ki a Bükk ormai . . . Mint mindig, ha vonaton utazom, most is elmúlt dolgok jártak a fejemben, leginkább hősi emlékeim, amelyek pusztá említése szívemig érint minden alkalommal. Sőt, távozván tőlük az időben, minden újabb esztendőben mélyebb lesz az én megindultságom . . . Nagy egyedülvalóságomban, amint egyedül üldögéltem a fülkében, arra gondoltam hirtelen, hogy átnézek az étkezőkocsiba: hátha találok ott valami ismerőst. A zempléni hegyekig még közel harmadfélóra az út. Csaknem kétszáz kilométer.

Felálltam és átmentem az étkezőbe. Hanem ott is siket üresség ásítózott.

Pohár italt rendeltem a pincérnél s összedörzsöltem a kezemet. Kelet felől az Alföld tavaszodó síkja húzott el széleseben, nyugat felől barkaszínű hegyek húzódtak el, alig félórányira. E hegyek ereszkedőin és a völgyek szorulataiban nagy csatát vívott egykor Görgei Artúr az akkori kormányelnök parancsára . . . Másodszor is összedörzsöltem a kezemfejét, mert szeretek az étkezőkocsiban üldögélni: az ember akaratlanul is azzal ámitja magát ilyenkor, hogy ha kiszáll majd a vonatból, valami kellemes meglepetés fogja érni azon a helyen, ahová éppen igyekszik.

Elhagytuk már Füzesabonyt is, egyesegyedül iddögáltam az étkezőkocsiban, amikor egy körülbelül velem egykorú, de még mindig nyalka magatartású ember nyitott be a szemközti ajtón. Volt valami kihívó a föllépésében, de némi rokonszenves bú árnyéka is borongott a két fekete szemöldöke alatt. Feltűnően hatott a ruházata is : valami különös keveréke volt ez a harcidressznek és a sportruházatnak. Erős csizma feszült a lábain s nehéz hátizsákot vetett le magáról, amelyet félkézzel helyezett el az egyik széken. Kurta bajuszát angolosra nyirta.

Mintha láttam volna már valahol ezt a negyven év körüli férfiút !

Az idegen akkor már leült s félhangosan szólt oda az elősietett pincérnek :

— Törkölyt kérek, kis pohárral !

Megdörzsölte a kezefejét, akárcsak magam is az imént, két könnyökre támaszkodott s csak ekkor nézett körül az étkezőkocsiban. Ahogy megpillantott, farkasszemet nézett velem keményen. És attólfogva nem vette le rólam erős tekintetét . . . Úgy van, úgy van : láttam már ezt az embert, talán együtt is csatáztunk, de mikor és hol? S amíg ezen gyötörtem volna magamat, a rokonszenves idegen föllállt, katonás léptekkel odajött az asztalomhoz s meghajtotta magát, alig észrevehetően :

— Uram, a világháború első hónapjában nem szolgált ön a tiroli császárvadászok 2-ik számú ezredében?

— De igen — álltam föl elfogódva.

— A második zászlóaljban . . .

— De ott szolgáltam !

— S benne volt első véres csatánkban is eszerint 1914 augusztus 28-ik napján . . .

— Benne voltam !

— Emberem most már mosolyogva nyujtotta felém széles és kemény markát s kezet fogott velem, hogy ropogott :

— Akkor szervusz, régi pajtásom . . . Enyinghy Balázs egykori százados vagyok !

Csaknem felkiáltottam. Mert most már tudtam, hogy közel tizen-nyolc esztendő után kivel sodort össze a Végzet. Megöleltük egymást testvérmódrá s nyomban utána áthozta a hátizsákját is. Akkor az asztalomhoz ült le, szemközt velem. Féktelen örömben alig tudtam, hol kezdjem?

— Hová, merre, pajtás? — érdeklődtem aztán.

Régi fronttársamnak elsötétült az arca s nehéz bú árnyéka suhant el a szemében. Előbb ivott keveset s akkor így szólt :

— Én, pajtás, Oroszországba indulok mostan. Tizenöt éve készülődöm erre az útra, de csak most tudok nekivágni . . .

— Aztán hova? — néztem rá meglepetve. — Hisz oly nagy Oroszország !

Régi pajtásom sóhajtott :

— Jekaterinburg tájára. Ott él valahol Tatjana . . .

— Miféle Tatjana?

Barátom maga elé révedezett :

— A cár második leánya. Mert tudom, hogy él s azt is tudom, hogy hűséges szívvel vár reám, míg csak ki nem szabadítom egyszer szomorú helyzetéből.

Nem értettem sehogysen.

— De minek még ki utána, föltéve, hogy egyáltalán életben lenne még . . .

— Hiszen mondtam már — s ingerült mozdulatot tett. — Érte megyek, hogy kiszabadítsam, előbb azonban hites feleségemmé fogom tenni. Mert ő is szeret változatlanul !

Furcsán nézhettem rá. Az volt a hitem, hogy elveszthette az eszét. De rájöttem nyomban, hogy szó sincs ilyesmiről. Enyinghy Balázs egykori százados komolyan emelte rám a szemét s beszélni kezdett.

Igy beszélt :

II.

— Messze, igen messze kell kezdenem a mondanivalóimat, de a zempléni hegyekig futni fogja az időnkéből. Föltéve, hogy érdekelni fog ama boldogtalan szerelem története, amely halhatatlan szálakkal fűz Tatjana nagyhercegnőhöz. Mert tudom, hogy ma is él, ösmeretlenül és elhagyottan.

Rég nem érzett megindultság szállt a szívemre. Nem tudtam szólni az elfogódottságtól, csak bölintottam némán, hogy szívesen hallgatom. Enyinghy Balázs belefogott :

— A háború legelső napján hadnagyi rangban vonultam be a császárvadászokhoz Dél-tirolba s a legelső vonat már vitt bennünket súlyos tépelődéseinkkel. Észak felé, észak felé . . . Huszonháromesztendő voltam akkor s negyedéves egyetemi hallgató. Azokban a napokban igazán nem sejtettem, viszontlátom-e még egyszer apámat-anyámat?

Hát vitt bennünket a vonat Zemplénen át, a magyar határ felé. Ösmertem a vidéket, mert a szomszéd Abaújban születtem s Patakon végeztem gimnáziumi esztendeimet. Micsoda hadbavonulás volt az, hiszen emlékszel rá, miután egy zászlóaljban szolgáltunk ! Arra a hírre, hogy tiroli legényeket hoz a vonat, minden elpocakosodott birtokosember, lelkész, tanító kiözönlött a zempléni állomásokra, ott voltak a legszebb menyecskék és úrileányok s arra a hírre, hogy sok magyar tiszt és önkéntes indul most a halálba a császárvadászok 2-ik számú ezredével, virágokkal árasztottak el bennünket, sőt akadt nem egy kisasszony, aki — könnyekre fakadva — egyik-másik tisztet avagy önkéntest, búcsúzóul, átölelte a két fehér karjával. A menyasszonyuk vagy a kishuguk helyett, akitől a nagy kapkodásban talán nem is tudtak búcsút venni. S megesett rajtok az úrihajadonok szíve azért is, mert nem tudhatta senki, vajjon ezek a tiszt urak és önkéntes urak három

hét mulva nem a déloroszországi sívó homokot fogják-e ölelgetni hideg kézkeikkel?

Sipkahegyig virágosan, lelkesen hagytuk el Magyarországot s csak akkor szorult össze a szívünk, mikor galíciai földön dohogott át velünk a vonat. Mert az éljenző, kalapot lengető, zsebkendőt lobogtató hazai állomások után egyszerre siket és riasztó csöndbe buktunk bele. Itt már nem fogadott minket senki és nem búcsúzott tőlünk senki. Nem nyujtom a dolgot: magad is ott voltál . . .

Halkan mondtam:

— Mindig emlékezni fogok rá, amíg élek . . .

Régi szenvedéseim osztályostársa tovább beszélt:

— Augusztus tizenhatodikának, vasárnapi napnak hűvösödő estéje volt az, amikor galíciai földön szálltunk ki a tehervonatból, valamivel Lemberg alatt s pontosan tizenegy nappal reá egész éjjel loholva lihegtünk első csatánk felé, az orosz határ alá. És a reakövetkezett napon, augusztus huszonnyolcadikának délelőttjén, féltizenkettőkor, halottfáradtan, csak alig vonszolva tagjainkat, belevágtunk első csatánkba, mely a világháború ötvenegy hónapjának egyik legvérengzőbb csatája volt . . . Még ma is megrémülök hősi emlékeimtől megkörnyezve: hiszen te sem voltál különbül akkor! Tíz vagy tizenegy rajvonalban álltunk föl, a tisztek kihúzott karddal nyargaltak elől, három lépéssel az egyes rajvonalak előtt s kardjaik fel-felvillogtak a délelőtti napban. S tőlünk jobbra és tőlünk balra negyvennyolc óra óta tomboltak már a csaták és ütközetek, égzengető kavarodásban . . . Hej, hol vannak már azok a hetyke és dacos legények? Hogy mi volt ott, nem lehet azt elmondani, ámde az akkori emlékektől ma is könny tolatkszik a szemünkbe. Mert magyar dicsőséget és magyar gyászt hirdet azoknak a napoknak minden órája és minden perce! Mindenütt magyarok vetélkedtek az élen s alkonyatra kelve, amikor véres szemmel tért pihenőre a jó Istennek napja s az ágyúknak és puskáknak füstjétől eltakarva esze nélkül menekült északi irányba az ellenség, a Tomasovtól keletre kinyúló dombokon, a kiserdők alatt és a patakok partjain kétezer császárvadász feküdt holtan, arcraborultan vagy hanyatt terülve, két karját a mennyégnek tárva szét . . . És mikor a lebukó nap utolsó sugaraiban ezrede-sünk a harcmezőn ügetett el a lován, ő sem bírta tovább. Látván a császárvadászok hősi pusztulását, a néhány összeverődött kormos század előtt megállt a lovával s míg könnyei előtörtek és lefolytak arcán a vén katonának, a haját kezdte tépdetni s szünetlenül ezt kiabálta maga elé, akár az eszelős:

— Hol az ezredem? Istenem, hol az ezredem?

Hiszen emlékszel arra az ágyúfüstben lengett alkonyatra, amikor hamuszínre vált arccal kerestük egymást mindazok, akiket azon a napon életben tartott a könyörülő Isten? . . .

— Emlékszem, emlékszem — mondtam rá halk hangon, mert a meghatottság elvette a szavamat.

Koccintottunk egyet s akkor megtörölvén kurta kis bajuszát Enyinghy Balázs, tovább beszélt :

— Akkor emlékezni fogsz arra is, hogy erre a napra olyan egy hétig tartott gyilkos csaták következtek, hogy a pusztá emlékükre még ma is gyengülni kezd az ember szívének verése. Esténkint tűzben ropogtak a délorosz falvak, a tanyaházak, a búzakeresztek a tarlón s még a tarló is égett . . . Ekkor léptem elő főhadnaggyá : ennek idei őszőn lesz tizenennyolc esztendeje. Azóta nem láttuk egymást mi ketten.

Mert szeptember első harmadában hadifogságba kerültem. S ezzel a hadifogsággal kezdődik az én boldogtalan szerelmem története.

Ma sem tudom, mint jutottam az ellenség markába?

Ma már arra emlékszem csupán, hogy az a töredék-szakaszunk, amelybe magam is beletartoztam, véletlenül túlságosan talált előretörni az ütközet forgatagában s épp egy erdőcske szélén lihegtünk nyugati irányba, amikor ágyúgolyó csattant szét fölöttünk, egy repeszdarab homlokon vágott s én elterültem. Néhány pillanatig kihagyott az eszméletem, vér borított el s amire körül tudtam volna nézni újból, a kötőzhelyen mosták le arcomról a vért, de — az orosz kötőzhelyen. Fejemet bepólyálták, hogy csak két szemem látszott ki a pólyából . . . Tudtam, hogy itt nincs menekülés többet !

Akkor már messzebről zengett felém az ágyúszó. Az volt az érzésem, hogy délnek hátrálnak a mieink.

Közbevetem, hogy mérhetetlen volt a saját hadifoglyaink száma, de csaknem valamennyi véres hajjal vagy véres mellel került az ellenség kezébe. Teménten sokan haldokoltak a kötőzhely körül.

Ez a szörnyű kép végig fog kísérni egész életemen !

A legtöbben tudták, hogy ez a legutolsó napjuk s ezért kétségbeesetten üvöltöztek. De nem kihúnyó életük miatt rémüldözve, hanem amiatt rimánkodva az oroszoknak, hogy egy-egy utolsó emléküket juttassák el az otthonmaradottakhoz. Ki egy amulettet, ki valami apró fényképet, ki egy hervadt rozmaringszálat küldött utoljára édesanyjának, feleségének, menyasszonyának, érte aggódó hugocskájának . . . Boldogtalan bajtársainknak mindent megígértek az oroszok, mert e bajtársak könyörgő kiáltozása mind-halkabbra vált . . . Végül elhallgattak egészen.

Bennünket pedig megindítottak Moszkvának.

Istenem, az a pillanat, mikor utoljára tekintettünk vissza a délibáb felé, mely ott bujdosott a déli határon kergetőző őszeleji fényekben ! Tudtuk, hogy abban a délibában bajtársaink verekszenek összeszorított foggal és szótalánul esve össze mély sebeikben.

Magamat kocsira ültettek, mert gyalogszerrel három lépést sem tudtam volna megtenni : olyan nehéz volt a fejem, amelyet láz lepett el észrevétlenül. Így haladtunk néhány órát már vagy háromezeren, amikor megfoghatatlan dolog esett a sorainkban . . .

A szomorú és szótlán menet legélén a miskolci közös tűzerek négy

elfogott ágyúját vitték nagy önérzettel. Az oroszok annyira büszkék voltak erre a négy ágyúra, hogy előttük is, utánuk is egy-egy félszotnya kozák ment lépésben. Ez a büszkeségük érthető is volt némileg, miután nem volt játszni dolog kézrekeríteni ezt a csonka-üteget. A miskolci tüzérek ugyanis akkor már holtan feküdtek a tomasovi határban egytől-egyig s minden más ágyújuk szét volt forgácsolva a szörnyű tüzelésben és az őket ért telitalálatok miatt.

Ismétlem : megfoghatatlan dolog történt ekkor . . .

Jó ideje bandukolt már a reménytelen csapat ismeretlen célja felé, amikor összedermedtünk valamennyien. Az elől kongó egyik ágyúból ugyanis váratlanul rémült veresség lobbant föl, iszonyú csattanás és mélyen hörgő dörgés követte ezt a lobbanást és amire magunkhoz térünk volna, a négy ágyú előtt lovagolt orosz lovas-félszázadnak hült helye volt. Lovakkal együtt mind a földön heverték holtan, avagy henteregtek égő kínjaik között.

Elmondhatatlan lett a kavarodás !

Órák mulva derült ki csak, hogy — Isten tudná, mint, mint nem? — de az egyik ágyúnkban bennmaradt a kartárcsra időzített srapnell s ez a srapnell most megfoghatatlan módon kirobbant az ágyúból . . . Ez volt a miskolci tüzérek csonka ütegeinek utolsó tiltakozása !

De nem foglak vissza a túlságbavitt részletekkel, mert sok mondanivalóm lenne még s szeretnék a végére jutni, mielőtt elérnök a magyar határállomást . . .

Kilencednapra egy moszkvai kórházba kerültem ; egyike volt ez a legelőkelőbbeknek. Utunk azért tartott ily tetemes ideig, mert sok állomáson várakozni kellett, miközben mellettünk száz meg száz vonat zúgott el az ellenkező irányba, roskadásig telezsúfolva katonákkal. Én pedig küzködtem azalatt a reménytelenséggel, meg a nagy lázammal.

Nem tudtam akkor, jobban lesz-e? És ha megmaradok is, sikerül-e visszajutnom valamikor mérhetetlen messzeségű hazámba?

Kilencednapra ott feküdtem tehát az egyik legelőkelőbb moszkvai kórházban. Állapotom változatlan volt egyre, de — annyi hányódás után — legalább ágyban lehettem végül.

És itt találkoztam Tatjana cáruleánnyal . . . Nem tudom, látni fogom-e még ebben a földi életben, ámbár kiverhetetlen hitem, hogy a feleségem lesz. Bizonyítékaim vannak reá s tudom, hogy szeret. És ha kikutatom egyszer, valahol az Azovi-tenger partján, avagy Georgiában, ahol megbújva éledgéli egyhangú napjait, tudom, hogy első szavamra idenyujtja a kezét, hazahozom, mint a mátkámat és soha-soha nem fogjuk elhagyni egymást azontúl. Ő a legszebb leány a Fehér-tengertől a Japán-tengerig . . .

Ahogy előadásában idáig ért Enyinghy Balázs, tenyerébe hajtotta a fejét s tündözve hallgatott néhány szünetig. Vonatunk Mezőkövesd felé közeledett s messzi nyugatról szemlátomást nagyobbodott a Bükk

hamuszínú vonulata. Aközben két új vendég nyitott be az étkező-kocsiba s távolabb, a túlfelőli sarokban foglaltak helyet. Régi-régi fronttársam fölrévíült most s annyit szólt, maga elé suttogva :

— Kétszer találkoztam vele . . .

— Hiszed tehát, hogy él még? — kérdeztem még nagyobb meglepetéssel.

Enyinghy Balázs elnézően mosolygott el fölöttem :

— Nem : hiszem . . . Tudom ! Tízennégy esztendeig küzködtem érte és nyomoztam utána, míg holtbizonyos lettem felőle, hogy életben van . . . Él és engemet vár . . .

Furcsán nézhettem rá, mert ingerült lett :

— Tudd meg tehát, hogy nem Anasztáziát szöktették meg félig-haldokolva cárhű lovastisztek, hanem Tatjánát, amint azt annak rendje szerint el fogom mondani neked . . . Előbb azonban kitérek futólag gyermekkori éveimre, mert enélkül nem érthetnél meg mindent.

III.

Egy abauji falucskában születtem, közel a trianoni határhoz. A falucskába a grófi park ékelődött be félig, melynek tisztásait, sétányait, ligeteseit és különösen szélben harsogó alsórészét soha felejteni nem fogom. Magam, mint elemi iskolás fiú, állandóan a grófkisasszonnyal játszadoztam, aki alig két esztendővel volt fiatalabb nálamnál. Édesapám tudniillik tisztartója volt a gróféknak.

Már ebben az apró koromban is olthatatlan vágy ébredezett bennem a külső fény és az előkelőbb emberek világa után s ezt a szenvedélyemet nem bírtam levetkezni mindmáig. A kis Mária grófnő testi-lelki pájtásom lett, akiért meg tudtam volna halni minden pillanatban. Csak így történhetett meg, hogy amikor — tizenegyesztendős koromban — gimnáziumba készültek beadni a szüleim, búcsúzól, a park egy zugában, a kis grófnő keze után nyultam :

— Én most elválok magától, Mária . . . Talán örökre.

— Én pedig örökké várni fogom — sirdogált halaványan a kilencéves gyerek. — És ha visszajön egyszer, mint híres ember, a felesége leszek!

Megcsókoltuk egymást. Mária grófnő szavait sokáig nem felejtettem el.

Attólfogva, végig a gimnáziumi esztendőkön, az ő neve lett a vezércsillagom. Sejtettem, hogy csak úgy adnák hozzám a szüleim, ha világ-hírű emberré verem föl magamat . . . Hiába volt azonban minden erőfeszitésem, mert az utolsó pillanatban mindig elbotlottam valami semmiségen . . . Hogy mást ne említsek : harmincéves koromban a tót-magyar-lengyel légiónak lettem a hadügyminisztere s mikor már-már úgy hittem, hogy csak ki kell nyujtanom a kezemet . . . Különben hagyjuk a részleteket, mert még Tatjánával találom összevéteni Mária grófnőt!

Én csak törtem magamat lankadatlanul a gimnáziumi esztendőkön

át, az egyetemen s a tiroli havasok sziklacsúcsain, mint egyévi önkéntes a császárvadászok 2-ik ezredében, Mária pedig átlépte eközben huszadik esztendejét. Hosszú ideje nem láttam már ekkor . . . A háborúba is úgy indultam el a déltiroli Brixenből, hogy senkitől nem vehettem búcsút. Apám-anyám nem élt már ebben az időben . . . Hanem kijött hozzám a vonathoz, akit legkevésbé vártam volna. Kijött Mária, hogy még egyszer és utoljára megöleljen.

Ez pedig így történt . . .

A császárvadászok 2-ik számú ezrede a legelső vonattal indult el a galíciai mezők felé s én akkor, ezt talán érintettem is már följebb, tartalékos hadnagy voltam. Ahogy Magyarországon áthaladt volna el velünk a vonat, tombolva ünnepeltek bennünket mindenfelé. Így értük el a miskolci állomást . . . Hogy mi volt akkor a miskolci pályaudvaron, nem lehet azt elmondani! Egész órát vesztegelt itt a vonatunk, a félőrült tömegben át én az étteremig vertem át magamat nagynehezen, hogy egy pohár italt hajtsak föl. Visszafelé siettem aztán s akkor a megittasult sokaságon át egyszerre csak Mária grófnő toppant elém.

Szép volt, mint a hajnali álmom. A szája meg-megremegett :

— Balázs, kedves Balázs, mi lesz most velünk?

— Vagy ott halok meg a harctéren, Mária, vagy mint híres ember jövök vissza. De hogy kerül maga ide s éppen most?

Elmondta erre — még mindig remegő szájjal, — hogy sok-sok ruhát varrat s a társalkodónőjével jött be Miskolcra. Mikor meghallotta a városban, hogy épp az én ezredem közeledik a vonaton, lelkendezve sietett ki a pályaudvarra, miután a társalkodónőt sikerült leráznia magáról a szabónőnél . . .

— S minek az a sok-sok ruha, Mária? — kérdeztem évődve. — Csak nem a kelengyéjét varratja?

Némán bölintott rá, hogy igen. Én pedig éreztem, hogy akadozni kezd a szívem :

— Tehát elhagyott mégis?

Mária grófnő összetette a kezét :

— Nem hagytam el, Balázs, de szüleim kényszerítettek, hogy a mátkája legyen egy fiatal grófnak . . .

A nevét is megmondta.

Míntha bénulás fogott volna el minden tagomban. Csak akkor tértem magamhoz félig-meddig, amikor beszállásra kezdtek fújni az ezredkürtösök.

Mária grófnő itt már nem bírta tovább. Könnyek árasztották el a szemét :

— Balázs, soha-soha nem felejttem el magát s köszönöm, köszönöm, hogy annyira szeretett!

Átölelt a két karjával és míg szótlánul hulltak rám a könnyei, megcsókolt. Nem csókoltam vissza, csak a haját simogattam meg. Ma sem tudom, mint váltunk el egymástól.

Mikor a bajtársaim közt voltam újból a dohogó vonaton, egyszerre tisztán láttam, hogy semmi-semmi nem köt többé a multhoz és a szép grófkisasszonyhoz. De föltettem magamban még egyszer és utoljára, hogy mint híres, igen híres ember jövök majd vissza a háborúból . . . Meg fog még emlegetni engemet Mária grófnő!

Hát nem lettem híres ember, de halva sem maradtam azért, hősi módra. Ahelyett hadifogság lett az osztályrészem. Igaz, hogy tehetetlenül, véres fejjel fogtak el.

Csak a moszkvai kórházban állapotunk meg véglegesen. Legalább is úgy láttam egyelőre.

Említettem már, hogy a régi muszka főváros egyik legelőkelőbb kórházába sodort el balvégzetem. Azért mondom balvégzetnek, mert itt találkoztam a cár második leányával, Tatjánával. Egyszer még láttam azután.

S azóta nincs nyugtom nékem!

Emlékszem reá, hogy szerdai nap volt éppen s a park féligcsupasz fái hallgatagon vártak az enyészetre. Mert végelethetetlen park fogta közre a kórház egyes pavillonjait. Késő ősze járt s a kert lugasai között itt-ott bújócskát játszottak a nap szelíd és erőtlen sugarai. Olyan idő volt az, mikor egy utolsót rezzen még a vénkisasszonyok nyarának búcsúzkodó fénye s megcirógat mindnyájunkat, de ezt a cirógatást alig érezzük többé . . . Ilyenkor boldogtalan vágyakozás fog el valamenynyünköt: menni-menni ismeretlen világok idegenjébe, avagy halkan fájni kezd a szívünk egy magát elbúsult leány mosolya után . . .

E szerdai nap reggelén villám módjára hasított végig az egyes pavillonokon a hír, hogy tizenegy óra körül, kíséretével együtt, meglátogat bennünket a cárné. Én jobban lettem ekkorára s hófehér ágyban vártam a magas vendéget, félkaromra támaszkodva a párnán.

Hát megjött a felséges asszony, pontosan a kitűzött időben. Mögötte a fényes kísérete. Abban a pillanatban csaknem felkiáltottam!

Mert a cárné oldalán egy csodaszép leányt vettem észre. A lélekzet állt el bennem!

Karcsú teremtés volt, annyira, hogyha mellém áll, remegve, legfeljebb, ha félfejjel hagytam volna el. Pedig jónövésű vagyok. Aztán a szemöldökei! Soha ilyen álomívelésű szemöldököket nem láttam addig. Szelíd volt a nézése s az orra édesvonalú . . .

Megindultak a kórteremben, lépést s a cárné ide is, oda is vetett egy szót, de csak az orosz sebesültekhez. Mert elfelejtettem mondani hogy ebben az időben még német, magyar és osztrák hadifoglyok keverten feküdtek a cár legényeivel.

Szivsorongva lestem, mi lesz?

Az lett, hogy amint az ágyam elé értek, a cárilány, akinek akkor még nem tudtam a nevét, észrevett és megállt. Megállt s reámcsodálkozott. Nem tagadom, nyalka kiállású legénynek számítottam mindenkör, de a fenséges kisasszony viselkedése, aki legfeljebb ha tizenhat-

esztendő s lehetett azon a régmúlt őszön, annyira meglepett, hogy érezni kezdtem a szívem halkulását . . . Aztán az történt, hogy a fiatal nagyhercegnő hirtelen az ágyamhoz lépett s azt kérdezte németül :

— Ön, úgyebár, tiszt?

(Ma is hallom dallamos és szomorú hangocskáját.)

— Parancsára, fenség — szóltam vissza tikkadt fejjel. — Császár-vadászfőhadnagy vagyok.

Annyi volt hangjában a részvét, hogy megilletődtem :

— Milyen nemzetiségű a főhadnagy úr?

— Magyar vagyok, fenség, — s mély bánat volt a hangom.

Itt már a cárileány is lehajtotta a fejét :

— Tanultam önökről. Az ön hazájának története nagyon szomorú.

Ügylátszik, csak ekkor vette észre a cárné, hogy leánya egy hadifogolytisszttal ereszkedett szóba. Mert megfordult s hideg hangon szólt :

— Tatjana, az orosz haza ellenségeivel nem illik szóbaállni!

A fiatal nagyhercegnő mintha nem is hallotta volna. Ámde ugyanakkor a kíséret egyik tagja, egy magasrangú tiszt lépett hozzá és súgott valamit a fülébe. A gyönyörű leány durcás mozdulatot tett s illatos zsebkendője váratlanul az ágyam szélére esett. Jól látta pedig, mert először a zsebkendőjére, utána reámpillantott, majd továbbment, de a zsebkendőt otthagya. Négy-öt lépésről visszafordult s annyit szólt felém, azon a szomorú hangocskáján :

— Isten vele, főhadnagy úr!

Némán hajtottam meg magamat.

A szomszédos kórterem felé haladtak s eltűntek előlem. A cárileány viselkedése azonban valóságos konsternációt keltett a hadifoglyok, orosz sebesültek, ápolónők és orvosok között. Amikor — úgy másfél-óra mulva — elkocsizott a cárné és kísérete, ágyam köré sereglettek orvosok és ápolónők, maga az igazgató-főorvos is hozzámsietett s az izgatottságtól kigyúlva, rekedten mondta németül :

— Világraszóló dolog ez, főhadnagy úr!

Nem szóltam rá semmit : az árva kis zsebkendőt forgattam az ujjaim között meghatódott szívvel. Egyik sarkában M betűt láttam. Az igazgató-főorvos átvette tőlem néhány másodpercre a zsebkendőt s figyelmesen nézegette sokáig :

— Igen, ez csakugyan a Tatjana nagyhercegnő zsebkendője ! Nevének kezdőbetűje ide van hímezve a zsebkendő sarkába . . .

Óvatosan kérdeztem, mert nem tudtam, hogy mint hadifogolynak szabad-e egy észrevételt megkockáztatnom :

— Főorvos úr, jelentem tisztelettel, de hiszen itt M betű látható!

— Dehogy is — mosolygott jókedvűen az igazgató-főorvos. — Ez az orosz T betű!

S nyomban elmagyarázták nekem, hogy náluk az ABC T betűje olyan, mint a latin betűk között az M.

Magamra hagytak később, én pedig elrejtettem addigi életem leg-

drágább emlékét. Napok múlva már legendák születtek a cárileányról és rólam s attólfogva a kedvence lettem valamennyi orvosnak. Mert mit lehet tudni elvégre?

... És itt egy mélyet sóhajtott régi barátom, Enyinghy Balázs :

— A zsebkendő ma is itt van nálam . . . Most végül viszem vissza jogos tulajdonosjének.

Túljártunk már Mezőkövesden s a Bükk felé zengett velünk a gyorsvonat. Megnéztem magam is az apró zsebkendőt, melynek egykori illata elszállt tizennyolc iszonyú esztendő során. A sarkában remegő szívvel láttam magam is a finoman odahímzett M betűt.

Régi fronttársam megmozdult s hátrafordulva a pincért intette magához :

— Még egy üveg italt kérek !

IV.

Néhány szünetig magunk elé gondolkoztunk mind a ketten, de akkor fölrévült Enyinghy Balázs :

— Szervusz, testvér !

— Szervusz !

Koccintottunk. Ittunk keveset.

Újból egykori szenvedéseim osztályostársra vette föl a szót :

— Ennek a különös találkozásnak tizennyolc esztendeje maholnap. Abban az időben tizenhatodik esztendejében járhatott Tatjana, ma tehát még nem töltötte be harmincnegyedik évét. A legszebb asszony lesz, akit valaha láttak . . . Szerencsére leány még s így minden hitem megvan hozzá, hogy nekem nyújtja a kezét s feleségem lesz rövidesen. A karjaimban fogom elaltatni minden este . . .

— Hát csakugyan hiszed, hogy él még a legszebb cárileány? — vettemem közbe kis elszontyolodással.

Mosolygott rajtam. Elnézőn, mint a gyereken szokás :

— Nem hiszem, hanem tudom s erre kitérek nemsokára. Pesten legutóbb két olyan volt tényleges orosz tisztet nyomoztam ki, akik a cárné krimi ezredében szolgáltak, személyes ismerősei voltak II. Miklós cár őfelsége családjának s százszor beszélgettek el már akkor is Tatjánával, persze a legmélyebb hódolat hangján. Ők adták nekem a csalhatatlan bizonyítékot, hogy Tatjana él, nem messze Jekaterinburgtól, teljes visszavonultságban . . . De várj csak, némi kitérőt tettem most, pedig szeretnék szigorúan az események menetéhez ragaszkodni. Mert másodszor is találkoztam vele, egészen szokatlan körülmények között.

Attól a pillanattól kezdve, hogy a moszkvai kórházban szinte kezembe ejtette a zsebkendőjét, elvesztettem a józan eszemet s szakadatlanul azon gyötrődtem, mi módon juthatnék még egyszer a közelébe? Százszor és ezerszer végigéltem újból a képtelennek látszó találkozás minden részletét, újból meg újból magam elé idéztem minden mozdu-

latát, hallottam szelid hangját s álmatlan éjszakákon ott állt az ágyam szélén nem egyszer, amint élém ejti a zsebkendőjét. Éreztem, hogyha valami hihetetlen változás nem következik el az életemben, elveszett ember vagyok.

Hát jött is a fordulat, de egyelőre csaknem megsemmisültem bele. Tudniillik hadifogolytáborba menesztettek. Mert időközben végleg fölépültem.

Akkor már kegyetlen szelek jajgattak a Jegesóceán felől s én a még megmaradt pénzemen kurtabundát vásároltam mindenekelőtt. Nem akarok untatni most a hadifogság emlékeivel, mert ezek arra való legföljebb, hogy még inkább elkeserítsék az embert. Azt sem részletezem, minő erőfeszítéseket tettem, hogy minél előbb megszabaduljak szörnyű helyzetemből . . . Csupán arra térek ki, hogy éjszakáimat az az egy rögeszme tette nyughatatlanná : mi módon vihetnék végbe valami világraszóló nagy dolgot, hogy annak révén közelebb juthatnék a legszébb cári leányhoz?

A nagy tett nem sikerült egyelőre, helyette azonban sikerült megszöknöm az orenburgi fogolytáborból. Mert ott raboskodtam 1915 őszén.

Attól fogva valami egy esztendeig bujkáltam és rejtegettem szárandó életemet. A Krimben éltem akkortájt, közel Yaltához, mely a cári család üdülőhelye volt. Mivel idegen nyelveken elég jól beszélek, egy nagy vállalatnak lettem időközben a levelezője, természetesen letagadva valódi kilétemet. Ekkoriban jobbra fordult a sorsom s e mesebeli éghajlat alatt nem egyszer az járt eszemben, hogy a háború végével itt maradok s valami módon csak megközelíthetem talán a cári leányt, ha már mint asszonyt is. Végső esetben a szolgálatába szegődöm : de egyszer mégis az enyém lesz.

Feledhetetlen napok jártak : a nyár készült átlépni már az őszelőbe, a gyümölcsök rogyadozásig sárgáltak a fákon, amikor egyik tisztviselőtársam elejtette előttem, hogy a cári család Yaltában üdül, alig negyedóránnyira tőlünk.

Mintha szíven sujtottak volna ! De uralkodtam magamon s hallgattam.

Hanem attól a naptól kezdve minden délután ott ólálkodtam a cári kastély parkja körül, mely az Azovi-tenger széléig nyúlt le. Vigyáztam persze, hogy valamelyik őr ne fogjon gyanút reám. Nyugodtan járkálgattam a park szélein, mert jó nép lakik arrafelé. Különben is szépen öltözködtem s gyanút nem kelthettem a vállalatnál sem, hisz szabadok voltak a délutánjaim . . . Hát amint közeledem egyszer a park főbejárata felé, benuzó szívvel látom, hogy hirtelen tiszteleg a kapuőrség s utána három hölgy meg egy lovászinás külsejű fiatalember léptet ki a főbejáraton s egyenesen neki egy széles és nyílegyenes útnak, mely mintegy tartozéka volt még a kertnek és amelyet sűrű hársfák szegélyeztek kétfelől.

Akkor már a széles út szélén álltam, lüktető halántékkal.

Mert az első lovasban a cár második leányára ismertem rá, amint női módra ült a lovon. Olyan szép volt, hogy éreztem, forróság fut végig a hátamon. Istenemre mondom neked! . . . De vigyáztam, remegve vigyáztam, mert megvillant bennem a gondolat, hogy talán utoljára látom az életben . . . Úgy képzeltem el a gondolat negyedrésze alatt, hogy a másik két hölgy alighanem a társalkodónője vagy a nevelőnője lesz . . . Tudom is én, mit gondoltam akkor! Égi magasságban éltek fölöttünk a cári leányok!

Még nem ért velem egyvonalba, amikor levettem a kalapomat s mély hódolattal hajtottam meg magamat előtte.

Tatjana rámvetette nagy barna szemét s ugyanakkor visszafogta a lovát. S ugyanakkor intett a kíséretének, hogy mehetnek tovább az úton.

Ő pedig megállt véglegesen.

Ahogy ketten maradtunk s tőlünk balra alig ötven lépésnyire a kapuórség, a cári leány félig felém fordult a lovával s azt kérdezte szomorúra vált hangon:

— Hogy van, főhadnagy úr?

— Fenség — kezdtem elhalványodva — még mindig hazátlanul. Most is szököm és bujdosom . . .

Lehajtotta a fejét:

— Látja, én még mindig emlékezem magára. Sokszor voltam nyughatatlan maga miatt s csak azért nem mertem érdeklődni, mert tilos szóbaállanunk makacs ellenségeinkkel . . . De maga kivétel nekem!

Elhallgatott, mintha szemérmes zavara nem engedte volna szóhoz. Én mély hódolattal s vakmerőn azt kérdeztem ekkor:

— Fenség, mióta megláttam, olyan vagyok, mint az alvajáró . . . Fenség, szabad-e áztatnom magamat, hogy látni fogom még valamikor?

Rám emelte selyem pilláit:

— Találkozni fogunk még, lesz rá gondom . . . Viszontlátásra, főhadnagy úr!

S mély bánattal, lépést indult meg a kísérete után.

Én pedig néztem-néztem utána. Annyi fájdalommal és szeretettel, hogy azt hittem, a szívem hasad meg . . .

Attólfogva még nagyobb lett az én nyughatatlanságom, de Tatjanát nem láttam többé. Mert menekülnöm kellett hamarosan.

Ennek az esztendőnek, az 1916-ikének október havában nagy razziát indítottak meg az orosz titkosrendőrök a lappangó hadifoglyok után s egy reggelen az a gyanú ütött meg, hogy mintha magamat is figyelnének . . . Nem volt maradásom többé! Persze, persze, csakhogy ott volt Tatjana is, akit nem lehetett elhagynom . . .

És mégis elhagytam őt és pedig gondolkozás nélkül. Mert csak ekkor eszméltem reá, hogy a legszebb nagyhercegnő hetek óta elhagyta immár szüleivel és testvéreivel Yaltát és most Péterváron gondol reám sokszor. Efelől semmi kétségem nem lehetett.

Egy októbertvégi napon, amikor már túlságosan forró lett a talpam alatt, nekiláttam, hogy végleg hazaszököm. Beláttam, hogy itt tehetetlen vagyok : odahaza legrosszabb esetben is valami világraszóló dolgot viszek végbe, amely közelebb hoz majd a minden oroszok urának második leányához. Eszemben járt az is, hogy egy fölkelő lovascsapat élére állok, e lovasokkal felbukkanok valahol a Ladoga-tó táján, meglepetésszerűen rávetjük magunkat Pétervárra s nyeregben hozom el Tatjánát . . . Több ilyen fantasztikus tervet forgattam magamban, amelyek egyikénél-másikánál már-már azt kellett hinnem, hogy nem vagyok normális ember.

Hiábavaló volt azonban minden töprengésem, mert egyelőre nem mehettem Pétervárra avagy Carszkoje-Szélóba az Azovi-tenger partjáról, ellenben bujdosnom kellett tovább. Azon a napon, mikor a végleges hazaszökésre határoztam el magamat, átsiettem mégegyszer a cári kastély parkjához, hogy elbúcsúzzam attól a helytől, ahol annyit járkálgattott tűnődözve Tatjána, miközben talán megnevezhetetlen bú környezte meg gyakran. A főbejáratnál mereven állt most is a katonai strázsa s ezért nem mehettem be a főbejáraton. Megálltam hát a kettős hársfasor szélén, körülbelül azon a részen, ahol utoljára szorult össze a szívem, ahol szóbaállt velem s végül a fejét is lehorgasztotta a cári leány. Álltam ott, álltam, egyvégben hullt-hullt az októbertvégi eső s a széles út a kettős hársfasor között hideg fényben csillogott. A csupasz fák áztak-áztak körülöttem s áztak a park fenyvesei is . . . És soha addig nem éreztem úgy a mulandóság lehelletét, mint abban a reménytelen pillanatomban, amikor árván álldogáltam ott, az elhagyott park közelében. Könnyek fojtogattak amiatt való kétségbeesésemben, hogy meghalok egyszer magam is, de a szelid nagyhercegnőt soha már nem fogom látni . . .

Tatjána ! Tatjána !

Még aznap este nekivágtam a bizonytalanságnak, toronyiránt. Tudtam, hogy így érhetem el leghamarabb a mármarosi Kárpátokat.

Abban az időben, az 1916-ik esztendőnek vége felé ingadozni kezdtek már az orosz frontok legényei s itt is, ott is lázadászerű tünetek kezdtek megmutatkozni. Mert hosszúra nyúlt el már a háború, nem lehetett látni a végét s a bujtogatók is mind-vakmerőbben dolgoztak a csapatok között. Ilyen körülmények mellett sikerült átlopóznom valahogy az ellenséges vonalon. Volt pedig ez újabb bujdosásom harmadik hónapjában, az Úr 1917-ik esztendejének legelején, csikorgó téiben. Két óra múlva már a saját parancsnokságunkon jelentkeztem.

De minek untatnálak a részletekkel?

Félesztendőn belül a tiroli harcvonatra kerültem ki. Pedig az alatt a hat hónap alatt, míg a pótkeretnél tartózkodtam, örökké dolgozott az agyam, mi módon juthatnék Tatjána közelébe? Mert messze volt a nagyhercegnő, messzebb elérhetetlen álmainknál is . . . A lovascsapat verbunkolásáról lemondtam egyelőre, ugyanakkor azonban mind

égetőbben jelentkezett gyógyíthatatlan betegségem, hogy híres emberré váljak a háború végéig. Kusza és vad tervezgetéseim közt ott volt csökönyösen a fantazmagória is, hogy a repülőkhöz megyek át s ha egyszer meglesz majd a nagy Lefuvó, egy repülőraj élén Carszkoje Szeló fölé vágtatok, ott lecsapunk meglepetésszerűen, kiragadom szülei köréből a fiatal nagyhercegnőt s visszaszállok vele a levegőn át. Mert hogy könnyes örömmel jön majd velem, pillanatig sem volt kétséges előttem.

Egyelőre azonban regementemhez, a tiroli császárvadászok 2-ik számú ezredéhez kerültem vissza, mely akkor két esztendeje védte immár havasi hazáját.

Keserves volt a viszontlátás!

Ama bajtársaim közül, akikkel az első hónapban indultam el, egymással vetélkedve a csatákban és ütközetekben, alig kettőt-hármat találtam az ezred kötelékében. Nagy csatákon estek el vagy odahaza zörgették a mankójukat, nem említve azokat, akik nyomtalanul veszttek oda Európa harcterein... Tiroi havasain álltam őrt attólfogva nagyszakállú bajtársaimmal.

Ennek az esztendőnek, az 1917-ikének november havában egy eszeveszett rohamban, mely háromezer méteres magasságban zúgott le, olasz fogságba jutottam. Ettólfogva gyakran vett erőt rajtam a kétségbeesés. Igazolásomra annyit csak, hogy másodszor is véresen lettem hadifogoly. Mihelyt azonban meggyógyultam és körülnéztem kissé, megszöktem...

Itt megállt az elbeszélésben Enyinghy Balázs egykori császárvadászfőhadnagy, tenyerébe temetett homlokkal. Ahogy megszólalt ismét, alig ismertem a hangjára:

— Hogy őszinte legyek, olasz fogságomban megütött nem egyszer a magam ellen való gyanú: épeszű vagyok-e egyáltalán? Kétkedni kezdtem magamban többször, hogy csakugyan találkoztam-e kétszer is Tatjana nagyhercegnővel, nem örült képzelődés-e az egész, amelyet kigyulladt agyam eszelt ki s végül magam is valóságnak fogadtam el mindent?... Nem —! Nem!... Moszkvában ott állt az ágyam szélén, hisz nálam van a csipkés zsebkendője s a yaltai park előtt is beszélgettem vele. Olyan igaz ez, mint ahogy itt ülök veled szemben... De proszít, testvér!

— Isten éltesen! — mondtam rá.

És koccintottunk.

Utána gondolatainkba merültünk el kevés időre. És amire föl-eszméltünk volna megint, a miskolci pályaudvarra siklott be velünk a gyorsvonat.

V.

Hosszabb szünet következett most Enyinghy Balázs előadásában, mivel egy darabig kifelé nézelődtünk a miskolci állomáson. Nagy tömeg hullámzott a perronon: kik érkeztek, kik indultak, kik csupán azért

szálltak át, hogy megjárassák kissé zsibbadt tagjaikat vagy hogy egy pohár sört hajtsanak föl . . . Itt is, ott is ösmerősök bukkantak föl, akikkel illik néhány szót váltani : hogy vagy, mint él a családod?

Igy álltunk közel negyedóráig.

Időközben az étkezőkocsi ama két vendége is visszament a fülkéjébe, aki a túlfelőli sarokban üldögélt és tompított hangon beszélt valamiről. Igy még fesztelenebbül érezhettük magunkat. Figyelmeztettem régi-régi fronttársamat, hogy Zemplén földje következik rövidesen . . . Történelmet lehel ott fű-fa s minden köve olyan, amelyet elesett vitézek talpai koptattak valamikor. Innét szállt ki a két legnagyobb magyar lázadó : Rákóczi és Kossuth, akiknek legényei megporolták magát a császárt és királyt is. Ámde ebben nincs semmi csodálnivaló, lévén köztudomású, hogy — altatóul — már a dajka is szabadságdalokat zümmögött a bölcsőjüknél.

Úgy negyedóra mulva simán, zökkenő nélkül indult ki a vonat a miskolci pályaudvarról. Visszaültünk hát, egymással szemközt, koccintottunk egyet, új cigarettára gyujtottunk rá s akkor Enyinghy Balázsrá néztem :

— Újhelyig vagy kilencven kilométerünk van még . . .

— Addig a végére jutok — bölintott reá.

És belefogott, reménytelennek tetsző sóhajjal :

— Ott hagytam el tehát, hogy egy havasi ütközetben foglyul ejtettek az olaszok és én véres mellel estem össze. Nagy lázak gyötörtek s a mire valamivel enyhültebben nyitottam volna föl a szememet, a veronai kórházban találtam magamat.

Fogságom leírására nem szorítkozom ezúttal. Csak annyit talán, hogy ég és föld különbség volt muszka raboskodásom és itteni életem között. Az olaszok lovagias ellenfél voltak minden időben s mint barátok a legtisztéletreméltóbbak.

Hanem azért mégis csak fogoly voltam.

Sebem sokkal súlyosabbnak bizonyult, mint először hitték az orvosok. S így történt, hogy amire végleg magamhoz jöttem volna, beleléptünk az 1918-ik esztendőbe . . . Akkorára azonban aggasztó hírek érkeztek el hozzánk Oroszország felől is és ezek a hírek mély tünődésekre készítettek minden alkalommal. Akkor már csöcselék vette át a szót Szentpéterváron, a cári család fogoly lett s én egyre nehezülő szívvel gondoltam vissza Tatjánára. Mert olasz ujságokból megtudtunk mindent. Ott olvastam a többi között, hogy a cárt feleségével, kisfiával és négy leányával együtt Tobolszkba szállították s ott tartották fogva nyomorult kenyéren.

Nem volt maradásom többé Veronában !

Hihetetlen terveket kovácsoltam Tatjánáé kiszabadítására. Elhatároztam, hogy egyelőre hazaszököm Magyarországra s ott körül nézek majd, mint vághatnak neki néhány vállalkozó bajtársammal Tobolszk irányának. Arra is gondoltam, hogy vakmerő bajtársaimat

az osztrák-magyar keleti frontról válogatom össze, mely Odessza tájáig nyúlt ki akkor.

Először azonban Veronából kellett volna szöknöm. De mimódon? Ezúttal szerencsém volt . . .

Betegségemben egy innsbrucki úrileány ápolt, aki diákkisasszony lett volna még, de mint hazafias leány tábori ápolónőnek állt be. Így fogták el az olaszok egy hirtelen előretörésük alkalmával. Annyi idő alatt meghitt pajtásom lett a kisleány s elszánt tervemet vele közöltem először. Ráállt s jószívvel látott neki nyomban a kivitelnek. Élt ott Veronában egy innsbrucki származású német gyógyszerész, aki az ismerős német kisasszony kérésére megígérte, hogy titokban sportöltönyt szerez a számomra. Annyira óvatosan csinálta azonban, hogy időközben nyár lett s olyan hírek kerültek forgalomba, hogy egy bolsevista különítmény Jekaterinburgban halomra gyilkolta a cárt és mindenkitől elhagyott családját.

Őrületben égett a fejem, de mit tehettem? Helyzetem súlyosabbra vált azalatt, mert fölépülvén teljesen, a veronai várba vittek át, mint hadifoglyot. Szerencsém volt még a tehetetlenségemben, hogy kis ápolónőm nem feledkezett meg rólam, hanem ügyes ravaszkodással a várba lopózott föl hozzám minden estén . . . Akkorára úgy összemelegedtünk, hogy nem volt titkunk egymás előtt.

Eljött egyszer az utolsó háborús ősz is, nekünk, magyaroknak legnagyobb nemzeti szerencsétlenségünk.

Egyik napról a másikra összerogytak a harcoló frontok katonái s Ferenc József birodalmának valamennyi sarkában égigérő tüzek lobogtak fel. És fújni-fújni kezdték az utolsó Takarodót Odesszától a svájci havasokig. A kettős monarchia szörnyű omlása nagy izgatottságot idézett elő az olaszok között is. Az így támadt kavarodásban egy novembervégi alkonyaton kis ápolónőm társaságában kilopóztam a várból, velemtem a gyógyszerész lakásáig, ahol kapkodva magamra húztam a sportruhát meg a havasmászó bakancsokat, adtak hozzá egy kurta s meleg nagykabátot, vastag sapkát nyomtak a fejembe s akkor átkaroltam és megcsókoltam mégegyszer az én leghűbb és értem könynyező kis pajtásomat.

Nem fárasztlak azonban a mellékes dolgokkal. Talán annyit, hogy a legiszonyúbb nélkülözések közt Bozenig vertem át magamat, az üszökben heverő Dolomitokon át. Utam mind veszélyesebbé vált, mert az olaszok akkor már a Brenner-hágóig kapaszkodtak föl s elzárták az összes utakat és havasi átkelőket.

Bozent jól ismertem, mert itt szolgáltam le hét esztendővel előbb önkéntesi esztendőmet a császárvadászok 2-ik számú ezredében. De hová lettek azóta a császárvadászok? Görnyedt fejjel és szívemben gyászal lopóztam be egy éjszakán a földigsujtott tündérvárosba s mindenekelőtt egy régi önkéntespajtásom szüleinek lakásán zörgettem be, ahol sok jó napot értem meg önkéntesi esztendőm alatt . . . Révetég

örömmel fogadtak, mert fiokat, az én pajtásomat, aki főhadnagyi rangban került haza az összeesett frontokról, előző napon vitték el szuronyok közt az olaszok. Vacsorához ültettek, ámde nagy tanácstalanságukban nem mertek szállást adni a lakásukban, ahelyett a pincéjükben rejtettek el éjszakára. Rögtönzött ágyat vetettek odalent s két szál gyertyát is adtak. Itt, a pince mélyén, fantasztikus ismeretségre tettem szert negyedórán belül.

Amint ugyanis elrendezkedni próbáltam a gyetyafénynél, a pince homályos mélyéből váratlanul egy szakállas tiroli óriás merült elém s fürkésző szemmel kezdett érdeklődni nálam :

— Kicsoda maga és hogy kerül ide?

— Menekülő magyar tiszt és olasz hadifogoly vagyok, uram, — válaszoltam neki nyílt szívvel, mert megérzetem, hogy itt nincs helye többé semmi kertelgetésnek. — Főhadnagyként vagyok éppen abból a császár vadászrezdből, amelyik itt, Bozenben állomásozott békeidőben . . .

Tudtam, hogy most dől el a sorsom : vagy-vagy !

Szerencsém volt . . . A tiroli óriás elmondta erre, miután békés szándékkal nyújtott kezét, hogy ő meg havasi vezető s egyelőre úgy búj meg ebben a pincében, hogy nem is tudnak róla a háziak, akik jóismerősei egyébként. Ő is szökik, mert sarkában az olasz katonai detektívek : többet azonban most még nem árulhat el . . . Hozzáfűzte, hogy útjának célja : a szabad Észak-Tirol elérése.

— Én is odatartok, uram, — kiáltottam fel kigyúlt szemmel.

A szakállas tiroli, aki soha nem mondta meg nekem a nevét s egész megjelenése titokzat és rejtelem volt, rámbólintott :

— Szívesen vinném magammal, csak hogy nekem a Fitscher-hágón kell szöknöm, lévén az az egyetlen szabad út még, — és mélyet lélezett hozzá. Háromezer méter a Fitscher-hágó, szörnyű gleccserek hazája s az olaszok csak azért nem őrzik, mert ezen a ponton elpusztulna minden katonai járőr . . .

— Tudom, uram, tudom, — bólintottam vissza halálos-komolyra válva.

A Fitscher-hágó — s ezt önkéntesi esztendőmből tudtam — a rémület hágója volt s tíz esztendőben egyszer esett meg, hogy a legelszántabb turisták megpróbálkoztak volna a megmászásával. Azon az istenkísértő gleccservonulaton nyúlik keresztbe ez a hágó, mely egyvonalba halad keleti irányba a Brenner-hágóval.

— Hajnalban indulok innen, — mondta a havasi vezető. — Nos ?

— Önnel megyek, — mondtam gondolkodás nélkül.

Sikerült kiszöknünk Bozenből, de negyedfélhét is belemúlt, amire magas hegyeken és rejtett ereszkedőkön át a Fitscher-hágó lábához tudtunk elvergődni. Akkorára orkánban tomboltak az összes tiroli havasok. Mert hófúvás tört ki . . . Itéletidő !

És mi mégis nekivágtunk ! Hisz szünetlenül éltetett az édes reménykedés, hogy nem igaz a cári család kiirtásáról terjesztett rémhír és hogy egyszer mégis csak látni fogom Tatjánát.

Franzensfestétől keletre vágtunk neki, oldalunkon egy-egy tömött kenyérzsákkal. Annyit magyarázott már ismeretlen és különös társam, hogy ettől a ponttól légvonalban hatvan kilométerre esik Mayerhofen tiroli városka, feledhetetlenül kies völgyben, a Zillertal végpontján, szinte odalapulva a havasok túloldali lábához. Az volt a végcél ! Csak-hogy nekünk dühöngő orkánban s háromezer méternél magasabb gleccsereken kellett megtennünk ezt a szörnyűséges utat.

De megtettük mégis !

Ha ma visszagondolok arra a havasi átkelésre, szent hitem, hogy örült voltam alapjában, amikor nekiindultam . . . Két egész napon és három egész éjszakán keresztül tartott nyomorúlt erőfeszítésünk, mely idő alatt nem egyszer úgy roskadtunk össze, hogy ott fagyunk össze sziklává . . . De útitársam, a havasi vezető, nem hagyott el, hanem megragadta olyankor a karomat, úgy húzott maga után lihegve . . . Seholy egy pásztorkalyiba, seholy egy védettebb pont, csak fenyegetően ormló sziklarémek, kékes hátú gleccsermezők, melyeken suhogva sepert a hó s a havasok dörögtek és jajgattak a sípoló viharban . . . Megesett olykor, hogy egy meredekebb sziklafalnál álomra zártam a szememet tíz percre, előbb azonban megeskettem útitársamat Szűz Máriára, hogy nem hagy el, hanem fölébreszt tíz perc múlva . . . Tíz perc elteltével ő húnnya be a szemét negyedórára, de előbb megesketett hasonlóan . . . Életnek semmi nyoma seholy, csak porhóban didergő gleccserek s csak orkánban dörgő és sikoltozó sziklatornyok . . .

Félig-halottak voltunk már, amikor fülembé ordította a félig-fagyott arcú tiroli :

— Áthaladtunk a Fitscher-hágón !

Attól fogva lefelé ereszkedtünk s kikerülvén a viharzónából, alattunk, de szédítő mélyen, kibukkant Mayerhofen városka. Olyan kicsi volt így felülről, akár a tenyerem.

Ma is rémitenek még e hágó emlékei. S ha azt kérdeznék tőlem, mi volt az a túlvilági erő, ami áthajtott a rüületnek emez átkelőjén s nem engedte, hogy ott fagyjak össze csonttá, egyet mondhatnék csak : a csökönyös hit, hogy egyszer karjaim közé zárhatom még a cár második leányát. Tudtam, hogy ezért eszelősnek fog tartani minden épeszű ember, de — mást nem mondhatok . . .

Úgy éreztem magamat, hogy új életre születtem, mikor a lábunk alatt felcsillantak Mayerhofen esti lámpásai . . . Ugyanakkor felémfordult ismeretlen nevű útitársam :

— Tudja-e, mért üldöztek odaát, akár egy veszettkutyát?

— Kíváncsian néztem rá, amire nyílt arccal folytatta :

— Mert meggyilkoltam két olasz tisztet . . . Ez volt a bosszúm, amiért ők a hadnagy-öcsémet tették el láb alól.

Akkor olyan lelkiállapotban voltam már, hogy semmitem lepett meg a világon. Ez az önleplezés sem.

Tíz óra lehetett éjfél előtt, amikor bevánszorogtunk Mayerhofenbe. Mindenekelőtt jelentkeztünk a csendőrségen, ahol igazoltuk magunkat... Enni adtak s meleg szobát kaptunk. Útitársam még ekkor sem mondta meg a nevét, amin nem is ütődtem meg. A lefelé való hegyi ereszkedőnél, úgy estétájt, annyit mégis elárult előttem, hogy egyszer átmegyem még a megszállt Dél-tirolba s újabb két olasz tisztet fog meggyilkolni. Mert megesküdt a Jézusra, hogy négyszeresen fog fizetni szegény öccse haláláért.

A kimerültségtől félig holtan vetkeztem le s vágtam magamat az ágyba. És csak másnap délután nyitottam föl a szememet.

Ismeretlen útitársamnak hült helye volt már akkor.

VI.

Mayerhofenben feltűnően enyhe volt az idő.

Mihelyt rendbeszedtem magamat nagyjából, Innsbruckba utaztam, mert abban az időben itt rendezkedett be Dél-tirolból kiszorított, hazátlanná vált ezredem is. A régi hűséggel öleltük át egymást régi bajtársaimmal és noha ekkor már nem volt többé monarchia, félesztendőnél tovább maradtam szerető körökben.

De ugyan hová is mehettem volna?

Az összeesett Magyarországon vörös fickók garázdálkodtak akkor, akik végigcsúfították ezt a még megmaradt területet, a cári családról viszont itt kaptam először kimerítőbb értesüléseket. Eszerint II. Miklós cárt, feleségét, kisfiát és négy szép leányát véreskezű latrok mészárolták le Jekaterinburgban, az előző év július havának elején. Lehajtottam a fejemet és halk imát mondtam Tatjánáért...

Ámde Innsbruckban sem maradhattam végleg.

Mert augusztus elején összeomlott a magyarországi sintéruralom is, másfelől pedig olyan hírek szállongtak el a havasok világáig, hogy a Balaton téjékáról valahonnét megindult az új vezér, nemzetének és hazájának mentésére a végső romlásból. Bujdosó tisztok, önkéntesek, frontharcosok és viharvert őrmesterek özönlöttek zászlai alá s sapkájuk mellé nyomban feltűzték a sastollat. Düh égette ezeket a legényeket, hogy leszámoljanak most mindenkivel, aki a magyarnak rontására tola kodott közibénk.

Késő ősze már ott legénykedtem e sastollas századok soraiban magam is. Ujjongó öröm rázott össze mindenkit, hogy végső elesettségéből még egyszer fel tudott állni ez a nemzet. Góg és elszántság feszített a mellüket és csak az alkalmat lestük, hogy reávehessük magunkat összes ellenségeinkre, a világot minden tája felé.

Az én életemben pedig döntő jelentőségű fordulat történt az idők múlásával.

Rég benne voltunk már az 1920-ik esztendőben, mikor a Javorina táján is élénk megmozdulások jelei voltak tapasztalhatók.

Mert mindazok a hajdemák-tótok, felvidéki magyar katonafiúk és lengyel legények, akik alatt az új viszonyok forróvá tették a talajt, a Tatra északi oldalánál kezdtek gyülekezni, megalakították a tót-magyar-lengyel légiót azzal a keserű elszántsággal, hogy egyetlen rohammal minden csehet ki fognak verni Felsőmagyarországról. Kormányt is választott a légió, bujdosó tót és lengyel politikus urakból, a hadügyminiszteri tárcát ellenben olyan magyar katonatisztnak tartották fenn, aki valamely szláv nyelvet is ért. Ez okból zászlót és követet küldtek át hazánkba, hogy a magyar testvérek jelöljenek ki egy szakférfiút.

Én századosi rangban szolgáltam akkor.

Hogy, hogy nem, erre illetékes körök választása reám esett s csak annyi időt hagytak, amíg elkészíthettem legionista-hadügyminiszteri egyenruhámát. S ez esztendőnek végén már kegyelmes úr voltam a Javorinában.

Megállapítom, hogy ezt a címet lengyel, tót és magyar diplomaták is elismerték. Mindezt azért említem meg csupán, mert utólag akadtak egyes vakmerő filkók, akikben volt arcátlanság, hogy kétségbe akarták vonni címemet és rangomat.

Tatjánát akkor sem felejtettem el. Sőt ezt a veszedelmes megbízatást is csak azért vállaltam, mert hittem, hogy így méltóbb lehetek a legszebb nagyhercegnő emlékéhez.

Mint hadügyminiszternek külön vonat járt ki s ebbeli minőségemben sűrűn tárgyaltam magyar és lengyel államférfiakkal, bujdosó tót hazafiakkal, rendeztettem katonai szemléket. Mert komoly tervünk volt, hogy minél előbb be fogunk törni a Kárpátokon túl a Szepességbe. Csak annyit vetek közbe még, hogy magas pozíciómát teljes méltósággal viseltem: mintha csak rászülettem volna erre a dignitásra.

A légió dolga azonban alig lendült előre valamicskét, Korfantyék is sok galibát idéztek elő s közben múltak a hetek és hónapok. Elérkezett az 1921-ik esztendő nyarának vége is, amikor újabb meglepetés érte a légió vezérkarát. Magyarország nyugati végében föllángolt a fölkelők szabadságháborúja s minden legény, akár magyar, akár tót, akár lengyel volt és aki adott valamit az önérzetére, lélekszakadtan igyekezett Sopron és Pörgölény irányába, hogy egyszer még kiverelkedhesse magát. Ebben az időben felényire apadt a légió állománya, mert a többiek Csonka-Magyarországra szökdöstek át fölkelőknek.

De az igaz csapás csak ezután következett el reánk.

Szombathelyre váratlanul betoppant a száműzött magyar király s e vakmerő fordulat következtében úgy alakultak a középeurópai konstellációk, hogy végleg feloszlott a légió. Nem nyujtom a szót, pajtás, mert kevés időm van hátra... Hazajöttem, leszereltem, miután fölvettem végkielégítésemet is. Ámde az illetékes magyar fórumok csupán századosi végkielégítésemet utalták ki, a hadügyminiszteri sarzsíról

szó sem esett többé. Így menjen máskor az ember hadügyminiszternek a tót-magyar-lengyel légióba! Csak lapszálon vetem ide, hogy mindama hazai faktorok, akik tényleges excellenciási időmben puszipajtások voltak velem s természetesen tegeződtem velük, később lemagáztak vagy elnéztek a fejem fölött... A dilettánsok!

Leszereltem hát s apró birtokomra vonultam vissza Abaújba, melyet egyetlen nagynéném után kaptam. Egy régi kőház az egész, négy szobával s valami száztiz hold melléje. Ki lehet jönni belőle szerényen.

Így húztam ki valami két esztendő, tökéletes remeteségben, amikor fantasztikus hír repült végig a világsajtón.

Szólt pedig ez a hír arról, hogy a borzalmas jekaterinburgi vérengzésből hihetetlen módon megmenekült a cár egyik leánya.

Teljesen kivetettek magamból ezek a hírek, hisz visszavonultságomban is csak a Tatjana emlékének éltem. S repeső szívvel hittem, hogy ő lesz az, akit megmentett egy isteni csoda, talán csak azért, hogy előbb-utóbb az enyém lehessen. Éveken át vitáztak az újságok: hogy Tatjana él-e, avagy Anasztázia huga? Fokozta a zavart, hogy három év múlva egy csenevész s némileg fogyatékos elméjű leányzó bukkant föl Beszarábia felől, aki Anasztázia cári leánynak mondta magát. Könyvek, emlékiratok tömkelegével támadtak ekkor egymásra pro és kontra. Oroszföldről kimenekült volt cári gárdatisztek, volt cári miniszterek, volt cári orvosok és cári gyerekek volt nevelői. Ehhez annyit még, hogy az állítólagos Anasztáziát később a néhai cárné németországi rokonai vették pártfogásukba s nemrégiben meg is halt...

Én azonban tudom, hogy Tatjana él! És hogy mindez nem lázalom csupán, csalhatatlanul fogom bebizonyítani neked!

Tatjana él tehát... Azóta, hogy a reávonatkozó legelső hír megjelent a világsajtóban, összeolvastam minden olyan jelentést, könyvet, vitairatot és följegyzést, mely a cári család utolsó napjaira vonatkozott s ott is elsősorban a legszebb nagyhercegnőt illető adatokat gyűjtöttem össze halálos hűséggel... Megtudtam ilyenformán, hogy amikor II. Miklós cárt és családját Tobolszkból Jekaterinburgba hurcolták el a vörös különítmények, időközben meg kellett változtatniok az útírányt, mert Tjumen környékén vasvillára zendült parasztok várták a vonatot, hogy kiszabadítsák az ő urokat. Fejfájdító olvasni e szerencsétlen család utolsó napjaira vonatkozó sorokat! A Minden Oroszok Ura e nyomorult megaláztatását is szó nélkül tűrte, elnézvén a csöcselék feje fölött... De igazi hős a felesége volt csak, az utolsó cárné, akinél tisztább hitvest és aggódóbb anyát nem mutat föl az uralkodó családok történelme!... És Tatjana, ez a szelíd teremtség! Ha édesanyja akkori naplóföljegyzéseit forgatom, mély megindultság száll reám... Mikor a vörös latrok elvonták tőlük a legszűkebb cselédséget is, ő vette át a kis háztartás minden gondját, esténként bibliai történeteket olvasott föl az apjának s töretlen lélekkel vigasztalgotott mindenkit, hogy majd csak jórafordul minden...

Hát fordult is a kerék, de az egész család pusztulására. Kivéven Tatjánát, aki hihetetlen módon menekült meg!

Abban az időben történt, hogy az orosz ellenforradalmi ezredek és zászlóaljok rendületlen dühvel törtek előre Szibéria felől s az 1918-ik esztendő július havának elején mintegy ötven kilométerre közelítették meg Jekaterinburgot. Legelső dolguk természetszerűen cári uroknak és családjának kiszabadítása lett volna. A méregtől lihegő fehér különítmények aggasztó előnyomulására menekülni készült a jekaterinburgi szovjet is, de amikor a maga irháját próbálta menteni, ugyanakkor úgy döntött, hogy lemészároltatja a cárt és családját.

Szörnyű éjszaka lehetett az!

Valamivel éjfélután azzal verték föl a cárt, feleségét, kisfiát és négy szép leányát, hogy öltözzenek föl minél hamarabb, mert más helyre szállítják őket . . . Alig negyedóra múlva addigi fogházépületük egyik földalatti helyiségébe vitték le valamennyiöket, se körül sem nézhettek még, amikor — fölfegyverzett banditái élén — betört egy Jurovszki nevű gyilkos és míg revolvért tartott a jobbkezeiben, e szavakkal rohant rá a cárra: «A fehér gazemberek meg akarnak szabadítani, hát most meghalsz!» S egyetlen lövéssel lepuffantotta II. Miklós cárt. Erre a jelre a többiek sortüzet adtak az egész családra . . . A cárné és a trónörökös vérében kínlódott már a földön, miközben a négy leány közül három, névszerint: Olga, Mária és Anasztázia fülét befogva, szívhasogató jajveszékeléssel futkosott fel és alá a fal mentében . . . Újabb sortüz után elterültek mind a hárman . . . Tatjánának az volt véletlen szerencséje, hogy az első sortüz pillanatában, amikor édesanyját lőtték le, a szülője mögé bujt . . . Közös golyó érte őket, az ő sebe azonban, amint huszonnégy órán belül kiderült, nem volt halálos . . . Úgy esett össze szegényke, mint a lesarlózott virág . . .

A vörös latrok, nem törődve egyelőre a holttestekkel, otthagyták őket. Később azonban gondolhattak valamit, mert — miután kirabolták a halott családot — még azon az éjszakán a közeli Koptiaki mellé vitték őket parasztszekéren, ott valamennyiöket kiterítették egy erdei tisztásra azzal a számítással, hogy az elkövetkezendő éjszakán leöntik őket benzinnel és petróleummal s porrá égetik mindnyájukat.

Amikor ideért volna elbeszélésében Enyinghy Balázs, egy szívzakasztót sóhajtott:

— Ennyit tudtam meg a cári család szörnyű pusztulásáról, amikor felütötte fejét a hír, hogy Tatjana él. De mivel Jekaterinburg körül rejtett valahol, volt annyi becsület az újságokban, hogy nem árulták el a helyet, ahová elbujt szörnyű elhagyatottságában.

Ez a hír felrázott és megdöbentett.

Ettől a pillanattól kezdve elvesztem a magam számára: ahelyett minden időmet és pénzemem arra pazaroltam el, hogy valami közelebbit tudjak meg a megmenekült cári leányról . . . Évek, jaj, micsoda évek múltak el azóta fölöttem s most karácsony után, Budapesten, orosz

emigránsok körében nyomoztam éppen Tatjana után, amikor a véletlen két olyan volt orosz tiszttel vetett össze, akik azelőtt a cárné krimi ezredében szolgáltak és akiknek része volt a legszebb nagyhercegnő megmentésében.

Eszerint a cári család megrendítő pusztulásának híre még azon az éjszakán elszállt a vakmerőn előnyomuló orosz ellenforradalmi csapatokhoz, de senki sem akart hitelt adni ennek a hírnek. Hogy megbizonyosodjanak mégis, tizenkét elszánt tiszt nyeregbe szállt s az elkövetkezett alkonyaton, úttalan utakon, ügyesen megbujva, Jekaterinburgig vágattak előre, ott a szélső házak egyikében megtudták, hol fekszenek a holttestek s éjjél előtt már az erdei tisztáson mozogtak fákyafénynél, leborultak halott urok földi maradványai előtt s imát mondtak valamennyiök túlvilági nyugalmaért.

Hanem akkor olyasvalami történt, amitől az első pillanatban megremültek ezek a kemény lovastisztek is!

Az egyik halottnak hitt leány ugyanis megmozdult, mélyet sóhajtott és fölnyitotta selyemszempilláit . . .

Nem sok ideje volt a merész kis csapatnak, mert minden másodpercben rajtok üthettek. A csapat vezetője nyeregbeszállt, a többiek a szegény cári leány fölé hajoltak s óvatosan a vezető nyergébe emelték. Ebben a pillanatban annyit suttogott Tatjana:

— Nagyon fáj . . . a fejem . . .

A tizenkét tiszt még ott helyben szörnyű esküt tett, hogy nagy titkukat soha senkinek el nem árulják Oroszország földjén, legalább is amíg nem fordul a világ . . . A féligalott nagyhercegnővel lépést indultak meg, aztán visszafelé s rejtett helyeken, úttalan utakon át, tetemes kerülővel másfélnap múlva sikerült visszalopózniok a fehérekülönítmények körzetébe. Ott nem szóltak senkinek, hanem továbbvitték a cári leányt egy pusztai telepre, mely egy cárhű kozákaltiszt tanyája volt . . . A családfőt megeskették, hogy halála napjáig gondját viseli II. Miklós cár leányának, de a nagy titokról hallgatni fog saját családja előtt is. Rövidesen tábori orvost küldtek Tatjánához. Az orvosnak fogalma sem volt persze, ki lehet a súlyosan sebesült leány, de ahogy visszatért az ellenforradalmi csapatokhoz, jelentette a tizenkét lovastiszt közül a vezetőnek, hogy a beteg magához tért s jobban lesz.

Van pedig ez a kozáktelep körülbelül ötven-hatvan kilométerre Jekaterinburgtól. Kelet felé, közel az Uralhoz.

Ma is él Tatjana . . .

Ezek után kevés mondanivalóm van csupán . . . Az ellenforradalmi alakulatoknak kevéssel később vissza kellett vonulniok, Tatjana azonban ott maradt a kozáktelepen. Hiszen nagyon beteg volt még mindig, szegény . . . Vagy két esztendővel reá az a két tiszt, akivel én Budapesten összevetődtem véletlenül és aki a cárné krimi ezredében szolgált a háború alatt, bujdosva ismét ama kozáktelep mellé került s találkozott Tatjánával is. Akkor már felépült s csöndes bútól környezve dolgoztatott a ház

körül, amelyben mindenki tisztelettel és áhítattal nézett föl reá. A két tiszt, akit megeskettem vallomására, azt mondta nekem, hogy a cári leány olyan szép volt, mint az álom, amikor legutoljára csókoltak neki kezét.

A telepen él most is . . .

Harmincnyedek esztendejében járhat s szegény lett. Én viszont, bármint tagadjuk a dolgot, mégis csak kegyelmes úr vagyok. De most nem ilyen gyerekes külsőségekről van szó! . . . Tudom, hogy szeret és ha meglát, nem áll meg, csak a karjaimban. És én sem állok meg, amíg ki nem kutatom.

Január óta, hogy kezembe tévedt ez a biztos nyom, pénzzé tettem minden lehető. Most észrevétlenül belopom magamat addig a pusztai kozáktelepig, ahol búsongva számlálja a napokat szegény leány, ott teljes csöndben hitvesemmé teszem, akkor époly csöndben kilopózunk Muszkaföldről . . . Házamban addig egy távoli férfitrokonom lakik s ő vezeti kis birtokomat is.

Eddig van . . .

. . . Itt elhallgatott régi-régi fronttársam s én sem szóltam semmit. Mert igen-igen szívemre talált menni e fájdalmas szerelem története. Különbön elhagytuk már Sárospatakat is s vonatunk baloldala felől az újhelyi sátoralakú hegyek kezdtek elősiklani.

Megérkeztünk aztán a határvárosba is.

— — — — —
Újhelyben közösen ebédeltünk meg. A vendégem volt Enyinghy Balázs.

Utána elborozgattunk az új «Vörös Ökör»-ben s lehetett három óra délután, amikor felállt végül az én nagy út előtt álló kenyerespajtásom :

— Most már indulnom kell!

Vele mentem jódarabig a széphalmi úton. Ott a Ronyva-pataknak fordult Enyinghy Balázs, mely patak a trianoni határt jelképezi még mindig. Az innenső parton a kezét nyujtotta :

— Azt hiszem, másféléven belül itthon leszek Tatjánával, akkor meghívlak majd magunkhoz . . . No, Isten veled!

— Isten veled! — mondtam én is és kezét szorítottam vele.

Egy merész ugrással átvette magát a keskeny vízen, a túlsó oldalon láttam még egy darabig, míg a bokrok el nem takarták végleg. Akkor sóhajtottam egyet s tünődve indultam meg visszafelé, a város irányába.

Enyinghy Balázs dolgain tünődöztem, akiről tudtam, hogy e földi létben aligha találkozik már a cár második leányával. Mert Tatjana halott testét megégették a gyilkosok s hamvait szélnek eresztették. Világgá szálltak ezek a hamvak s egy porszem talán ide is elért belőlük. Az újhelyi hegyek világába.

A város alatt voltam s ekkor visszafordultam, abba az irányba, amerre Enyinghy Balásznak kellett bandukolnia valahol. De senkit nem láttam többé. Csak a nap sütött a túloldali dombokra. *Komáromi János.*